
Від редколегії

1—3 червня 2006 року в м. Києві відбувся черговий XXI Міжнародний київський симпозіум з наукознавства та науково-технічного прогнозування на тему: «Прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку: державна програма України та світовий досвід». Він став важливим етапом у виконанні Державної програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України на 2004—2006 роки. Симпозіум надав представникам різних галузей науки хорошу нагоду міждисциплінарного спілкування при обговоренні перспектив розвитку науки і технологій в Україні та можливостей їх реального використання для прискорення інноваційного розвитку вітчизняної економіки.

У силу різних причин проблеми прогнозування на київських симпозіумах з наукознавства, започаткованих в 1966 р. Г.М.Добровим, в останнє десятиліття майже не розглядалися. Це було пов'язано перш за все зі станом української економіки, якій було не до інновацій, а також з надзвичайно скрутним становищем, в якому опинилась вітчизняна наука.

Нині визріли умови, коли забезпечення інноваційного алгоритму розвитку економіки стає ключовою проблемою подальшого нашого майбутнього, і науково-технологічне прогнозування може відіграти надзвичайно важливу роль у формуванні науково-технологічної та інноваційної політики нашої держави. Саме тому Кабінетом Міністрів України була підтримана ініціатива президента НАН України Б.Є. Патона про започаткування Державної програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку на 2004—2006 роки.

Отримані в ході виконання програми результати свідчать про те, що, попри всі втрати, яких зазнав науковий потенціал України за 15 років, він лишається цілком життєздатним. Він у змозі

активно включитися в процес інноваційного розвитку. Питання лише в тому, як спрямувати його зусилля, як знайти оптимальні засоби для його підтримки і забезпечити використання його можливостей в економіці.

Отже, орієнтація нашого симпозіуму на проблеми прогнозування є відповіддю українських наукознавців на виклики часу. Разом з тим ми розглядаємо цей факт і як свого роду данину глибокої поваги до засновника київської школи наукознавства Г.М.Доброва, який був одним із піонерів прогнозно-аналітичних досліджень в нашій країні й дуже багато зробив для створення їх методичного забезпечення та для того, щоб надати їм загальнодержавних масштабів. Симпозіум підтвердив і те, що традиції прогнозно-аналітичних досліджень науково-технологічного та інноваційного розвитку в Україні не забуті й набувають все більшого розповсюдження і все більших масштабів.

У той же час є всі підстави сподіватися, що науково-технологічне прогнозування все більшою мірою виявлятиме себе як фактор політичного життя України. Адже кожного разу, коли відбуваються вибори, робиться все можливе, щоб створити враження ніби обирається політика — напрям, куди треба йти, і шлях, яким прямувати до цієї мети. Насправді ж різниця в формулюванні цілей у більшості політичних партій настільки невелика, а характеристики реального шляху настільки невизначені, що обирають фактично не політику, а політиків, які, в свою чергу, формують потім свою політику, втілюючи її в політику держави. І в масовій свідомості утвердилось переконання, що реальна державна політика — це лише результат фантазії і добрих намірів її керівників.

У минулі часи це значною мірою так і було: самодержавний лідер, ототожнюючи власні амбіції з інтересами держави, в міру власних здібностей та інтелектуальних можливостей свого найближчого ото-

чення формулював і намагався здійснити певну послідовність дій. У деяких випадках це йому вдавалось, але досить часто нічого з того не виходило.

Сьогодні світовий досвід незаперечно підтверджує: політику держави не можна просто видумати — вона має обиратися як один із реально можливих альтернативних варіантів. А варіанти ці визначаються в результаті глибоких прогнозно-аналітичних досліджень, до яких залучаються тисячі вчених — не тільки економістів, але в першу чергу фахівців різних галузей сучасної науки та виробництва.

Передові країни світу не шкодують коштів на такі дослідження тому, що тільки таким шляхом можна подолати вічне протиріччя управління державою: рішення з приводу пріоритетів і напрямів розвитку приймають політики і урядовці, які принципово не можуть бути компетентними у питаннях технологічного розвитку (а саме в цю сферу сьогодні перемістилися суперництво і боротьба за лідерство держав, тут треба шукати джерела процвітання країни), в той же час науковці та інженери, найбільш обізнані у цих питаннях, найчастіше не належать до тих, хто приймає рішення.

Здавалось би, проблему можна вирішити, обравши інших, більш компетентних політиків. Та не все так просто. Попри те, що дійсно бажано обирати до законодавчих органів людей з якомога ширшим кругозором, в тому числі й науковців та інженерів, але, відірвавшись від безпосередньої участі у процесі наукового пошуку і творення нових технологій, вони швидко втратять значну частину своєї обізнаності й знову ж перетворяться у професійних політиків, можливо, й таких, які широчень хочуть бути хорошими політиками, проте проблема обґрунтованості політичних рішень щодо оптимального спрямування науково-технологічної політики у сучасному надзвичайно динамічному світі залишиться невирішеною.

Вихід найбільш далекоглядні лідери бачать лише в тому, щоб знайти способи залучити до формування такої політики не окремих науковців, а практично весь науково-технологічний та інтелектуальний потенціал суспільства або, принаймні, значну його частину. І цілий ряд методів практичної реалізації цього задуму вже розроблено — ми використовуємо їх і в нашій Державній програмі прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку.

Сьогодні у передових країнах світу це стає одним з ключових напрямів управління державою, тому що стрімке зростання реального впливу інноваційних процесів на темпи розвитку економіки, яким супроводжується перетворення її в економіку знань, все більшою мірою потребує цілеспрямованості й продуманості дій у цій сфері як на рівні окремого підприємства, так і на рівні цілої держави. Загальновідомо, що саме інновації можуть дати найвищу норму прибутку, водночас якраз з ними і пов'язаний найбільший ризик: переважна частина ризикованих науково-технологічних проектів закінчується невдачею. Проте правильно визначені інші ключові пріоритетні проекти не тільки повністю окупають усі витрати, але й дозволяють надати економічному розвитку нової якості.

В Україні нерідко фінансуються починання і проекти лише тому, що комусь із політичних лідерів це видається доцільним, економічні ж та соціальні наслідки реалізації проекту чи певного спрямування державної науково-технологічної політики оцінюються, так би мовити, «на око». Такої практики вже давно немає в передових державах світу. У США, наприклад, ще у 1976 році був прийнятий закон «Про національну політику в галузі науки і технологій, про організації та пріоритети». Згідно з його вимогами обов'язковою умовою фінансування будь-якого проекту чи програми з бюджету США стало визначення науково-технологічних пріоритетів, формування яких ґрунтується на прогнозно-аналітичних оцінках перспектив роз-

витуку відповідного напрямку. Це стосувалося не тільки загальнонаціонального рівня, а й рівня міністерств, окремих штатів, міст. До розробки технологічних прогнозів було залучено Національну академію наук США, університети, громадські організації вчених та інженерів, Національний науковий фонд, НАСА та ін. Створювалися фірми, які виконували конкретні прогнозно-аналітичні дослідження в окремих галузях на замовлення відповідних структур і організацій.

При цьому прогнозування має на меті перспективну оцінку кожного проекту на основі наступних критеріїв:

- ❖ значення для прогресу існуючих базових технологій;
- ❖ участь у досягненні глобальної конкурентоспроможності галузей економіки;
- ❖ можливість здійснення на їх основі принципово нових технологічних проєктів;
- ❖ істотний внесок у забезпечення національної безпеки та у вдосконалення засобів ведення військових дій.

Коли на початку 90-х років ХХ ст. політичні лідери Великої Британії серйозно занепокоїлись перспективами конкурентоздатності економіки своєї країни, вони активно підтримали ініціативу англійських вчених щодо заснування державної прогнозно-аналітичної програми «Форсайт», яка трансформувалась сьогодні у програму «Сканування горизонтів» і стала дороговказом не тільки для уряду при формуванні науково-технологічної політики держави, але й для приватного

бізнесу в пошуку ним свого місця в процесі розбудови знаннєвої економіки¹. Аналізуючи виконання цієї програми, яка стала взірцем і об'єктом наслідування для урядів багатьох європейських держав, фахівці з деяким навіть здивуванням відзначають, що ця, здавалось би, суто дослідницька робота завдяки широкому залученню до її реалізації великої кількості фахівців найрізноманітнішого профілю, навіть журналістів та домогосподарок, стала потужним засобом консолідації суспільства на вирішенні загальнонаціональних цілей, підвищення його інноваційної культури.

Симпозіум підвів підсумок нинішньому етапу виконання Державної програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Сподіваємось, він сприятиме і зростанню розуміння того, що такі роботи дійсно конче необхідні та потребують певних витрат і організаційних зусиль.

У даному спеціальному випускові журналу друкуються загальні рекомендації симпозіуму² та статті його учасників, підготовлені на основі зроблених ними доповідей або на теми, що обговорювались на його засіданнях. У випуску представлені не всі тематичні напрями Державної програми, а лише ті, керівники яких, маючи бажання поділитися своїми думками з читачами журналу, реалізували його у досить стислі терміни, зумовлені графіком підготовки чергового номеру. Це не виключає можливості публікації статей, присвячених іншим тематичним напрямом, в наступних випусках.

¹ Саме з урахуванням унікального значення цієї програми до участі в нашому симпозіумі за сприяння Британської ради в Україні було запрошено із Великої Британії двох фахівців, які брали безпосередню участь в організації прогнозно-аналітичних досліджень за програмою «Форсайт» та в забезпеченні використання її результатів: Майкла Кінена та Бена Феррарі.

² Разом з рекомендаціями всіх 15 «круглих столів», присвячених тематичним напрямом програми, вони опубліковані окремою брошурою «Рекомендації симпозіуму та проведених в його рамках «круглих столів» з тематичних напрямів Державної програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України / Під ред. д-ра екон. наук, проф. Б.А. Маліцького та канд. фіз.-мат. наук О.С. Поповича. — К.: Фенікс, 2006. — 55 с.